

Net als ik

Interculturele jeugdliteratuur – wat kunnen pabo's doen?

Velen die afstudeerden aan een van de pabo's in Nederland komen in het vmbo – of andere vorm van voortgezet onderwijs – terecht, of hebben in ieder geval die mogelijkheid. Ze zijn immers automatisch derde graads bevoegd.

Wie in Vlaanderen de opleiding Leraar lager onderwijs (llo) of Leraar middelbaar onderwijs (lmo) volgt aan het DLO (departement leraren opleiding) is zowel de eerste als tweede graads bevoegd en zelfs in het beroepsonderwijs eerste tot en met derde graads bevoegd. Reden om voor dit multiculturele literatuur(onderwijs)nummer iemand van de opleiding te vragen wat kan, gebeurt en misschien zou moeten in de opleiding. Het verzoek van de redactie haar bevindingen op schrift te stellen, nam Betty van Dam, werkzaam bij het Expertisecentrum NT2 van de Pabo Haarlem, de Ichthus Hogeschool Rotterdam, meteen aan.

Betty van Dam

Als we tien scholen vergelijken dan vinden we tien verschillende manieren waarop literatuur een plaats in het schoolcurriculum heeft. Dat komt met name doordat leesbeleving of literatuuronderwijs niet een apart vak is, maar een onderdeel van het vak 'taal'. Vaak is de aandacht die aan boeken besteed wordt afhankelijk van het enthousiasme van de leerkracht. Ook op pabo's wordt jeugdliteratuur heel verschillend onder de aandacht van studenten gebracht. Sommige pabo's besteden een blok of periode aan dit onderwerp, andere pabo's bieden jeugdliteratuur als een zelfwerkmodule aan of het wordt als een doorsnijdend aspect gedurende het hele curriculum behandeld. Daarnaast

is de inhoud van de modules ook zeer divers. Sommige pabo's besteden veel aandacht aan de geschiedenis van jeugdliteratuur, andere richten zich weer vooral op toepassingsmogelijkheden en manieren om literatuur te koppelen aan de vakken. Weer andere pabo's stimuleren het lezen en gebruiken van interculturele boeken op de stagescholen. Er zijn de laatste jaren een aantal handboeken verschenen die houvast bieden en richting kunnen het onderwijs in jeugdliteratuur. Pabo-docenten binnen de verschillende netwerken bleken literatuuronderwijs van groot belang te vinden. Toch leveren we met zijn allen nog ieder jaar honderden nieuwe leerkrachten af die niet voldoende toe-

gerust zijn om literatuur een adequate plaats te geven in het onderwijs, laat staan om intercultureel onderwijs met behulp van boeken te ondersteunen. Van iedere nieuwe pabo-klas leest de helft zelden of nooit een boek. Is dat erg? Ik weet het niet. Waarschijnlijk zal ook niet iedere pabo student regelmatig liedjes zingen of tekeningen maken en toch goed onderwijs in die vakken kunnen geven. Het is misschien interessant om eens in te gaan op de visies of zo men wil overtuigingen die de inhoud en vorm van het literatuuronderwijs op pabo's kunnen bepalen.

Intercultureel onderwijs

Algemeen wordt aangenomen dat lezen een bijdrage levert aan de algemene ontwikkeling van de lezer, dat het plezier van lezen benadrukt moet worden, dat lezen een belangrijke bijdrage levert aan de taalontwikkeling, dat lezen het voorstellingsvermogen bevordert en dat lezen de mogelijkheid tot identificatie biedt waarbij herkenning bijvoorbeeld kan helpen bij het verwerken van problemen. Maar welke soort boeken ondersteunen nu het vormgeven van intercultureel onderwijs? Wat willen we met intercultureel onderwijs? Vanuit de overheid wordt vooral de nadruk gelegd op het kweken van begrip en respect voor de andere cultuur. Veelal wordt dus het intercultureel onderwijs vanuit dit perspectief inge-

vuld en een school die dit als uitgangspunt neemt zal dus vooral op zoek gaan naar literatuur en boeken waarbij de jeugdige lezers kennis kunnen nemen van de gewoontes en gebruiken van de andere cultuur. Vaak wordt het verhaal vanuit het perspectief van het allochtone kind verteld. Dit soort boeken bieden dus met name voor de allochtone kinderen uit de beschreven cultuur identificatiemogelijkheden. Een voorbeeld hiervan is *De koffer* van de Turkse schrijver Saban Günes. Dit boek werd bekroond met de Jenny Smelik-Kiggenprijs, een prijs die intercultureel begrip bij kinderen wil bevorderen. Deze boeken kunnen misschien kennis over de andere cultuur bijbrengen, maar voor de Nederlandse kinderen zijn dit niet direct de boeken die doorslaggevend zijn voor het bevorderen van het leesplezier. Dat komt door de stijl – een interne monoloog waarbij directe beschrijving van de werkelijkheid en gedachten door elkaar heen lopen – en ook door de inhoud. Het boek is een aaneenschakeling van cultuurbepaalde gegevens die niet echt uitgelegd worden en daardoor hun doel voorbijschieten als het gaat om begrip en leesplezier:

‘Moet ik eigenlijk niet zijn hand kussen? Dat hoor ik wel te doen. Hij is tenslotte mijn vader (...)’

“Jij krijgt een pakje sigaretten van me,” roep ik terug. De brenger van het goede nieuws moet worden beloond. Zo is dat nu eenmaal bij ons.’

‘(...) Mijn vader heeft me gezien. Ik ga niet naar binnen! Ik trek mijn hoofd terug. Mijn vader kan niks beginnen. Het zou niet erg beleefd van hem zijn om nu zijn zoon te roepen (...)’

Dit geldt andersom natuurlijk ook voor de allochtone kinderen. Vaak vindt

men in Nederlandse jeugdboeken cultuurbepaalde boodschappen of is het handelen gebaseerd op onderliggende overtuigingen die niet direct multicultureel of algemeen zijn. Maar we vinden het van groot belang dat juist ook allochtone kinderen gaan lezen, want de meeste allochtone boekenwormen kunnen bogen op een succesvolle schoolcarrière. Tot hiertoe geredeneerd is de boodschap simpel: geef de kinderen vooral boeken die mogelijkheden bieden tot identificatie, zodat de kans dat zij een lezer worden toeneemt. Dat geldt voor alle kinderen. Echter hiermee wordt voorbijgegaan aan de multiculturele doelstelling. Er is ruime keuze uit literatuur die de mogelijkheid biedt om kennis te nemen van de andere cultuur, je in te leven in de manieren van leven en de obstakels die je als kind van allochtone ouders kan tegenkomen. Kennis en begrip organiseren voor de ander is een doelstelling die via literatuur bereikt kan worden. We zien dan veel boeken waarin een domme en onaardige Nederlandse volwassene vol met vooroordelen en stigmatiserende houding ten opzichte van allochtonen staat tegenover het rechtschapen kind dat het onrecht met zijn beperkte middelen te lijf gaat. Bijvoorbeeld in *Het Raadsel van de Regenboog* van Jacques Vriens waarin Marijn het opneemt voor een allochtone fietser die door zijn lompe stiefvader overreden wordt:

“Er zit een kras op de auto,” mopperde oom Gerard. “Die Turken denken dat de hele weg van hun is.”
(...) Oom Gerard werd langzaam rood.
“Nog brutaal ook. Die buitenlanders denken dat ze alles mogen in dit land.”

Als ik als Turks jongetje of meisje in dit geval dit voorgelezen zou krijgen,

zou ik mij niet prettig voelen. Ik zou mij schamen en gegeneerd voelen, ook al is Marijn nog zo aardig voor de buitenlander. Daarmee pleit ik overigens niet voor de struisvogel-aanpak. Het is zeker belangrijk om aandacht te besteden aan deze aspecten van onze multi-culturele maatschappij en deze passage uit het boek van Jacques Vriens kan een goed kader bieden voor de behandeling hiervan. Echter niet zonder meer!

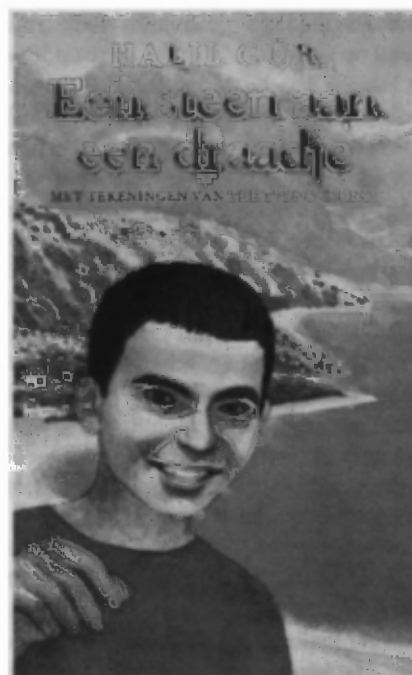
Identificatie

Kinderen krijgen de representaties van de werkelijkheid binnen via het filter van hun eigen behoeftes en belangen. Dat betekent dat kinderen bewust of onbewust op zoek gaan naar ‘wat levert het mij op, wat doet het voor mij’. Alle inspanningen van volwassenen om respect voor het anders-zijn centraal te stellen, voorkomen niet dat kinderen op zoek gaan naar overeenkomsten bij de ander, een onderhuids nauwgezet systeem van regels en signalen bepalen de overtuigingen waarnaar de groep handelt, wie bij de groep hoort en waar herkenning is bij de ander. Als we op zoek gaan naar boeken die het intercultureel onderwijs ondersteunen of zo men wil vorm geven, dan moeten we op zoek naar boeken waarin niet de verschillen benadrukt worden maar waarin het ‘net als ik-principe’ uitgewerkt wordt; boeken waarin overtuigingen een rol spelen die geen blokkades opwerpen, en een goed en herkenbaar verhaal vertellen dat voor alle kinderen interessant is. Het moet hetzelfde principe zijn dat Thea Beckman gebruikt in *Kruistocht in spijkerbroek*. De middeleeuwse kinderen komen echt tot leven omdat de herkenbare Rudolf van Amstelveen in een gedeeltelijk andere cultuur en volledig andere tijd op zoek gaat naar de overeenkomsten en zijn belang koppelt aan dat van de middeleeuwse

kinderen. Daarmee vallen de verschillen: zijn 'rare uitspraak' en bijzondere outfit, volledig in het niet. Dit principe werkt ook in het boek *Het eiland in de Vogelstraat* van Uri Orlev, waarin de joodse jongen Alex zich in het ghetto van Warschau verstopt om aan de deportaties te ontkomen. Indringend beleeft de lezer het verhaal van Alex aan de hand van spannende gebeurtenissen die de lezer het verhaal inzuigen. Ondanks de andere cultuur waar Alex toe behoort, wordt identificatie mogelijk door de juist algemeen geldende principes op de voorgrond te zetten. Hierdoor worden de culturele verschillen in het blauwdruk van de lezer meegenomen als niet relevant. Dit in combinatie met een spannend verhaal draagt dit boek bij aan de verhoging van het leesplezier.

In het boek van Halil Gür, *Een steen aan een draadje*, vertelt Hayati, een Turkse jongen, zijn verhaal. Het verhaal speelt in Turkije en heeft een sprookjesachtige sfeer. We worden

meegenomen in de verbeelding van het kind en de verhalen die de oude man hem vertelt. Hier vormen de culturele aspecten een prachtige omlijsting van het verhaal. Identificatie is mogelijk omdat Hayati in zijn gedachten en fantasieën niet anders is dan andere jongens van zijn leeftijd.

'Net-als-ik-principe'

Wat pabo's zouden kunnen doen om studenten op dit punt meer toegerust de praktijk in te sturen is hen te leren dit soort aspecten te herkennen; hen vooral te wijzen en op zoek te laten gaan naar het 'net als ik-principe'. Zij moeten kritisch leren kijken naar boeken waarin twee culturen elkaar ontmoeten. Deze boeken benadrukken vaak het anders zijn en schieten zonder goede verwerking hun doel voorbij. Het vinden van overeenkomsten heft de tegenstelling op. ■

Gebruikte literatuur

Thea Beckman, *Kruistocht in spijkerbroek*. Rotterdam: Lemniscaat, 1998.

Saban Günes, *De koffer*. Amsterdam: Leopold, 1988.

Halil Gür, *Een steen aan een draadje*. Amsterdam / Antwerpen: Piramide, 1997.

Uri Orlev, *Het eiland in de Vogelstraat*. Baarn: Fontijn, 1985.

Jacques Vriens, *Het Raadsel van de Regenboog*. Van Holkema & Warendorf, 1992 [uitgegeven ter gelegenheid van de Kinderboekenweek].